

ČASOPISI - ZAŠTO I ZA KOGA (umjesto uvodnog slova)

Željko Grbac
Pedagoški fakultet Rijeka

Izgovoreno na predstavljanju prvog broja časopisa FLUMINENSIA 14. prosinca 1989. godine u Centru za kulturu u Rijeci. Bilješke dodane naknadno, pri autorizaciji teksta.

Na uobičajenim prigodnim svečanostima novi časopisi i njihova uredništva dobivaju podosta pohvala, krsnih čestitaka. Časopisi nastaju da bi zadovoljili spoznate ili naslućene potrebe, a gase se naizgled neprimjetno, tiho, premda se još dugo oglašava gdjekoji prigušen rekvijem. Časopisi obilježavaju svoje vrijeme, tragaju za njim, pokušavaju ga objasniti, a tamo gdje časopisa nema to također mnogo govori.

Fluminensia se javlja s nakanom da jedan odjel jednog fakulteta¹ predstavi kao stvaralačku sredinu, kao dostignut radni potencijal za pravljenje časopisa. Pritom čini bogatijim i riječko Sveučilište; ono već dosta dugo djeluje, poodavno je tiskana publikacija u čast prve godišnjice Sveučilišta², ali se pravi časopisi, kao zrele produkcije, dosad nisu pojavljivali.

Fluminensia progovara u časopisno praznom, nezauzetom prostoru i mora proteći određeno vrijeme da bi se očitalo što je časopis mogao postići u ovakvoj sredini. Kad kažem ovakva sredina, mnogo mi toga pada na pamet; podsjetio bih tek na činjenicu da je nekoliko časopisa bilo najavljivano, da je bilo početaka, lutanja, neuspjeha³. Ili mnogo zrelosti, previše ozbiljnosti, pa se odustajalo u trenutku krize. Tu zrelost i ozbiljnost ovo naše uredništvo očito ne posjeduje. Oni nisu stali u nekom od brojnih kritičnih trenutaka, kad je možda čak i trebalo tako postupiti. Prešli su brklje i krenuli. Na nama je da im zaplješčemo, ali i da - mnogi dobronamjerno, netko i zlurado - čekamo što će biti dalje.

Predložili su mi da o ovdašnjim časopisima govorim s aspekta kulturologije. No, to bi

- 1 U okviru nominalnog izdavača (PEDAGOŠKI FAKULTET, OOUR Znanstveno-nastavne djelatnosti, Rijeka, Narodne omladine 14) radni su pokretači i realizatori časopisa pripadnici Filološkog odjela osnovana 1979. godine. Odjel u nastavnu godinu 1990/91. ulazi s 15 doktora, 6 magistara, 3 predavača i 3 pripravnika.
- 2 Spomenica u povodu prve godišnjice Sveučilišta u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, svibanj 1974, 120 str. Sveučilište i pojedine članice objavile su mnogo zbornika, spomenica, biltena.
- 3 U Rijeci su se na časopisnoj sceni u poslijeratnom razdoblju duže održali: Argumenti, Dometi, La Battana, Pomorstvo, Riječka revija, Scuola Nostra.

značilo zapravo raščlanjivati sociološku kartu Rijeke i uvjete koji ovdje vladaju za izdavanje časopisa, valjalo bi govoriti o ideološkoj ravni naše časopisne produkcije, pa od toga djelomično odustajam u korist našeg zajedničkog vremena i zbog ograničena strpljenja u ovakvim prilikama. Reći ću samo dva-tri isječka iz opće časopisne tematike⁴.

Prvo, pokušao bih na pučkoj razini. Ljudi kažu "Nemoj filozofirati", "On je filozof" i slično, pa bih na toj razini htio podsjetiti na mišljenja o časopisima što vladaju, ako baš i ne prevladavaju, sigurno ih ima mnogo: časopisi su suvišni, nemaju čitalaca, imaju malu tiražu, pojavljuju se i nestaju, nestalni su, teški su, nejasni, zamorni, ukratko beskorisni. Budimo iskreni, ima nešto u tom zabadaanju, kao što ima i u onom o filozofiranju. Shvatimo ih načas ozbiljno, pa mi dopustite da pokušam pobiti bar neke od tih primjedbi, prigovora, nerazumijevanja.

Časopisi ne izlaze zato da bi efemernom viješću, neočekivanom informacijom ustalasal javnost⁵, nego zato da se u određenim krugovima zainteresiranih jave kao misao što predstavlja nove ideje ili promovira novog autora, uvodi novo ime, najavljuje novo djelo ili novog stvaraoaca. Većina je pisaca krenula tako da su u nekom od dobrohotnih časopisa objavili prve radove. A zreliji autori s već objavljenim vrijednim radovima, knjigama, javljaju se u časopisima sa željom da u krugu stručnih ljudi provjere neko svoje razmišljanje, da upozore na rezultate svojih istraživanja, da tiskani a ne otkucani tekst javno otvori ili zatvori mogućnost da idu dalje, da još prorađuju, dograđuju odabrano područje stvaralačkog djelovanja. Časopisi mogu biti i krajnji autorski doseg i predvorje knjiga.⁶

Časopisi, dakle, nisu tu zato da njihovu vrijednost nalazimo u broju štampanih primjeraka i u velikom broju čitalaca, jer se oni ne mogu nositi, niti namjeravaju, s listovima kojih je glavna svrha da pobude znatiželju, interes na razini informacije, ponekad i trača, da dominiraju u dnevnoj politici. Časopis je bliže pismu. Sjedamo i pišemo pismo jednom jedinom čovjeku, dragoj ili pametnoj osobi kojoj želimo nešto poručiti, povjeriti, a potom i čuti njeno mišljenje. Časopis je na javnoj sceni znatno manje od novina i od knjiga, ali znači više od pisma. Ako stekne i samo desetak pravih, vrijednih odjeka, časopis je učinio mnogo. Časopise čitaju odgovarajući stručni krugovi, te krugove oni i oblikuju, pobuđuju autore da se okušaju kao nastavljači nečijeg djela. Ipak, valja zabilježiti činjenicu da i pojedini odjelci šire javnosti pokazuju interes za časopise. Čitaju ih znanstvenici, stručnjaci, poklonici književnosti i pisane riječi, studenti, ali ih čitaju i po ministarstvima, komitetima, pa i policijama. Citaju se časopisi i zbog toga što nije malen njihov trajni utjecaj na svjetonazor, iako im je čitalački krug ograničen. Osim toga, časopisi ne djeluju

- 4 O časopisima u nas u posljednje vrijeme piše dr. Vinko Brešić. Vidi: Svi naši časopisi, Oko broj 6, 22.3.1990, str. 42-43; i knjiga Časopisi Milana Marjanovića, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1990, 286 str. ISBN 86-80279-42-0.
- 5 Bude i takvih slučajeva. Časopis je Dometi, objavljujući u svom broju 11 iz 1977. godine znanstvenu tematsku cjelinu Erotizam i reprodukcije iz Erotske mape Miroslava Šuteja, izazvao veliku pometnju u riječkoj politici. Održavani su sastanci, rasprave. Tužnu ulogu imao je tada vjeran pratilac politike, dnevnik Novi list: pohvalnu recenziju (NL, 9.1.1978, str.8) napisala je Nadja Mifka, potom se redakcija javno ogradila od te kritike i okomila na Domete, a kad su "u komitetu" kulturni radnici Rijeke na javnoj raspravi oborili insinuuacije, o tome je objavio (NL, 12.1.1978, str. 8) za sebe gorku ali i korektnu informaciju.
- 6 U bilješci o knjizi Viktor Žmegač, Književnost i zbilja (Školska knjiga, Zagreb 1982, str. 213) objavljena je rečenica: "Neki su radovi od početka bili namijenjeni knjizi, ali su prvoj redakciji objavljeni u časopisima (Umjetnost riječi, Književna kritika, Književna smotra, Književna reč)."

samo u tekućem vremenu. U čitaocima **Nevena**, prvog hrvatskog časopisa u Rijeci, valja ubrojiti sve one koji su ga čitali od polovice prošlog stoljeća do danas.⁷ Tako će i **Fluminensiju** u idućem stoljeću čitati vjerojatni daleki potomci s nekom svojom potrebnom i znatiželjom.

Društvo ne stimulira izlaženje časopisa zadovoljavajućim iznosima sredstava; časopisi su pouzdano ekonomska nedaća i za one koji se časopisima bave, i za one koji za njih pišu, pa i za one na drugoj strani pred kojima se opravdano pojavljuju molitelji novca za časopise. Časopisi su društvenim blagajnama jednako nepoćudni kao i kazališta, s manjim iznosima ali ih ima više.⁸

Utjecaj je časopisa značajan pod uvjetom da izlazi duže vrijeme. Obilježje je časopisa da je to na pojedine brojeve rastavljena cjelina. Uredništvo nastoji ostvariti odabrani projekt, vrednote svojih zamisli na duže staze. Uostalom, časopis valja i ocjenjivati kao cjelogodišnju produkciju a ne po jednom, izdvojenom broju. On je **per definitionem** trajna publikacija⁹; postupak zbrajanja godišta daje mu pravu, punu vrijednosnu oznaku.

Nije lako izdržati uredno izlaziti u dužem razdoblju. Ovisi to o uredništvima, manjim dijelom i o suradnicima. No, važan je činilac i izvanjsko viđenje. Časopisi prestaju izlaziti i kad ih ugase viši interesi države, politike..., suprotstavljeni autorskim malim interesima, o kojima sam ranije govorio. Pa tako siđu sa scene **Danas 52**, **Krugovi**, **Kolo**, **Praxis**, **Encyclopaedia moderna**, pa tako u Rijeci **Kamov**. Časopisi, rekoh, ne mogu bez društvenih sredstava, pa za njih i nije primjeren oblik represije gruba zabrana, kao za listove, filmove i sl. Čemu demonstracija strogosti, kad je dovoljno diskretno zavrnuti slavinu za dotjecanje novca.¹⁰

Želeći **Fluminensi** da izlazi u sretnijim vremenima, da ne bude nepovoljnih izvanjskih intervencija, želeći uredništvu izdržljivost (kažu: provjera izdržljivosti je negdje treći, četvrti broj), ostaje da zaključim iskazivanjem uvjerenja kako možemo, pored prvotnačnog filološkog, još i sa sociološkog, kulturnog, komunikacijskog stajališta, ovim koracima biti znatno bogatiji, i to ne samo mi ovdje večeras prijateljski okupljeni, nego Riječani i u vlastitim očima i u budućim prosudbama o ovom vremenu.

- 7 U kronologiji grada u fotomonografiji Rijeka (Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1970) Tatjana Blažeković i Radmila Matejčić su napisale: "1858. - Izlazi u Rijeci sedmo godište zagrebačkog časopisa "Neven", koji je ujedno prvi hrvatski časopis u Rijeci. Izdaje ga Narodna čitaonica. Tiskan je u tiskari E. Rezza, urednici su dr Josip Vranjicani-Dobrinović i prof. Vinko Pacel. Redovno je izlazio kao tjednik od 3.IV 1858 - 25.XII 1858. Ukupno je izašlo u Rijeci 39 brojeva, a onda je izdavanje obustavljeno."
- 8 U izdanju koje su pripremili Krunoslav Leko i suradnici, Kulturna infrastruktura u SR Hrvatskoj, Zavod za kulturu Hrvatske, Studije i dokumenti 14, Zagreb 1987, na str. 51, piše: "Kao kriterij za evidentiranje časopisa izabrali smo one koje su u 1977/78. godini financirali RSIZ kulture i USIZ kulture grada Zagreba, a koji - osim toga - izlaze redovito u dužem vremenskom periodu, koji su namijenjeni odraslima, koji pokrivaju uže područje kulture, umjetnosti i društvenih znanosti, koji (osim Oka) nisu novine i u čijim je prilogima dominantno područje kultura. To su slijedeća 34 časopisa: (...) "U nastavku su nabrojena 33 časopisa (jedan se negdje izgubio) i to 22 iz Zagreba, 5 iz Rijeke, 2 iz Splita i po jedan iz Dubrovnika, Osijeka, Varaždina i Zadra. Jedino Rijeka malo narušava monocentričnu kulturnu sliku: Hrvatska = Zagreb. Časopisa ima dakako znatno više izvan užeg područja kulture. O tome govori Statističko-Informativni pregled kulture u SR Hrvatskoj 1981-1985, uredili Stjepanija Halambek i Miroslav Tuđman, Zavod za kulturu Hrvatske, Studije i dokumenti 12, Zagreb 1987. Tako je u Hrvatskoj 1974. godine izlazilo 290 časopisa, 1983 godine 382, a u Jugoslaviji je 1983. godine bilo 1537 časopisa, od kulturnih, političkih do sportskih i vjerskih."
- 9 Međunarodna odrednica časopisa zadana je prvi put 19. studenog 1964. godine na Generalnoj konferenciji UNESCO-a u dokumentu Preporuka za utvrđivanje statističkih normi u oblasti izdavanja knjiga i časopisa.
- 10 Ovaj autor ima u tome i osobno iskustvo; u Upravnom odboru Republičkog fonda za kulturu SR Hrvatske 1974. godine se nije suglasio s ukidanjem sredstava za časopis *Encyclopaedia moderna*, potom više nije biran u rukovodstva novčanih distributivnih institucija.